

Górskie ssaki

Przybliżenie biologii świstaka, kozicy i niedźwiedzia – jak należy zachować się w przypadku napotkania tych zwierząt.

Świstak *Marmota marmota* to dość duży (50-60 cm długości) ssak o masywnej, krępej sylwetce. Należy do największych polskich gryzoni. Waży od 4 do 7 kg. Jego ciało pokrywa grube futerko, dzięki któremu dobrze znosi niesprzyjające warunki atmosferyczne. Ubarwienie zmienne – jasny brzuch, grzbiet rudawy lub jasnoszary. Kolorystyka sierści zmienia się w zależności od oświetlenia i pozycji zwierzęcia. Uszy małe, schowane w sierści, dość długi, puszysty ogon.

Świstaki zamieszkują głównie Alpy i Pireneje, ale można je spotkać również w Tatrach: w Dolinie Pięciu Stawów, Gąsienicowej i okolicy Morskiego Oka. Upodobały sobie górskie hale porośnięte niewysoką roślinnością, która stanowi ich pokarm. Zjadają trawy oraz owoce i korzenie górskich roślin.

Są to zwierzęta o aktywności dziennej, ale jeśli pogoda jest niesprzyjająca wolą pozostawać w swojej norze. Opuszczają ją w celu zdobycia pokarmu, a najchętniej robią to w słoneczne, ciepłe popołudnia. Świstaki zaczynają intensywnie żerować dopiero przed nadejściem zimy. Odkładają wówczas zapasy tłuszczu, z których korzystają będą podczas zimowego snu.

Są to zwierzęta towarzyskie. Tworzą społeczności, a pomiędzy koloniami panują również przyjacielskie stosunki. Jednym z ciekawszych zachowań świstaka jest to, że poszczególne osobniki ocierają się o siebie nosami okazując tym gestem wzajemną sympatię. Walki, jakie zdarzają się czasami w stadzie prowadzone są raczej dla zabawy, niż po to by okaleczyć przeciwnika. Ogólnie można powiedzieć, że są to zwierzęta przyjacielskie.

Kolejnym charakterystycznym zachowaniem świstaka jest tzw. stawanie w słupek. Jest to pozycja, z której obserwuje on otoczenie, gdy podczas zabawy czy żerowania dzieje się coś niepokojącego. Robi to dość często, co daje wrażenie ciągłego niepokoju o życie. Naprawdę jednak świstaki nie mają zbyt wielu naturalnych wrogów. W przeszłości był to człowiek, a obecnie głównym zagrożeniem jest dla nich orzeł przedni, który z uwagi na niewielką liczebność nie stanowi istotnego zagrożenia dla populacji tego gatunku. Zaniepokojony świstak wydaje daleko słyszalny, ostry gwizd ostrzegawczy, po czym czmycha do kryjówek.

Zimę świstaki spędzają w wykopanych przez siebie norkach obficie wyścielonych sianem. Po pierwszych przymrozkach wchodzą do otworów w ziemi, szczelnie zasklepiając je ziemią i kamieniami, po czym zasypiają przytulone do siebie i śpią aż do wiosny. Po przebudzeniu, wczesną wiosną rozpoczynają gody.

Jak należy zachować się w przypadku napotkania tych zwierząt?

Świstak jest zwierzęciem skrytym. Przypadkowemu turyście o wiele łatwiej jest go usłyszeć niż zobaczyć. Nie jest jednak trudno rozpoznać teren, na którym żyją. Jeśli na górskiej łące natrafimy na zbiorowisko większych lub mniejszych nor, z których niektóre są jeszcze trakcie budowy, inne zapadnięte i nie użytkowane, to prawdopodobnie jesteśmy na terytorium świstaczej społeczności. To, że zwierząt nie zobaczymy nie oznacza, że możemy zachowywać się jakby ich tam nie było. Należy pamiętać że świstaki objęte są w Polsce ścisłą ochroną gatunkową, a co za tym idzie, w ich siedliskach należy zachowywać się tak, aby nie płoszyć tych bardzo rzadkich zwierząt.

Niedźwiedź brunatny *Ursus arctos* – długość ciała ok. 3 m, wysokość od 1,30 m, waga od 150-300 kg, ale zdarzają się również większe osobniki. Jest to nieliczny gatunek. W Polsce żyje obecnie ok. 35 niedźwiedzi brunatnych. Można je spotkać w Bieszczadach i Tatrach – tu jest ich najwięcej, ale występują również w Beskidzie Żywieckim, Sądeckim oraz Niskim.

Niedźwiedzie prowadzą samotny tryb życia. W pary łączą się wiosną, wyłącznie na czas godów. Są bardzo inteligentne, potrafią pływać, a nawet nurkować, i mimo swojej okazałej masy, dość szybko biegać. Pod koniec lata niedźwiedzie przygotowują się do snu zimowego. Zaczynają wówczas intensywnie żerować. Zwiększają swoją masę ciała nawet o 40 %. Na początku listopada zaczynają szukać miejsca na zimową kryjówkę – gawrę. Jest to zazwyczaj szczelina skalna lub wykrot. Legowisko wyścielają listowiem, mchem i gałęziami. Kiedy niedźwiedź zapadnie w zimowy sen przechodzi w stan hibernacji – wszystkie życiowe procesy ulegają wówczas spowolnieniu. Spada temperatura, oddech i tętno stają się wolniejsze. W razie zagrożenia niedźwiedź potrafi jednak bardzo szybko wybudzić się ze snu i zaatakować intruza. Nie niepokojone zwierzęta budzą się na początku marca. Są wówczas o 25 % lżejsze i bardzo głodne. W okresie zimowej hibernacji na świat przychodzą młode niedźwiedzie. Ważące zaledwie 0,5-0,8 kg maluchy są ślepe, głuche i pokryte rzadką sierścią. Przez pierwszy rok życia są uzależnione od matki – odżywiają się wyłącznie jej mlekiem. Usamodzielniają się po drugim roku życia i rozstają z matką. Dojrzałość płciową niedźwiedzie uzyskują w trzecim roku życia.

Jak należy zachować się w przypadku napotkania tych zwierząt?

Podczas wyprawy w Tatry czy Bieszczady istnieje możliwość napotkania niedźwiedzia. Może się to zdarzyć nawet na szlaku turystycznym. Wychodzenie niedźwiedzi na uczęszczane przez turystów szlaki nie jest naturalnym odruchem dla tego gatunku. Winny jest temu człowiek. Zbyt wielu turystów na szlakach tatrzańskich doprowadziło do tego, że zwierzęta przestały się bać ludzi. Nieporządek zostawiany na szlakach, tj. resztki jedzenia i opakowania po nim, spowodowały, że niedźwiedzie zamiast samodzielnie zdobywać pokarm zaczęły szukać go tam, gdzie bywają ludzie, np. na szlakach i obozowiskach.

Jeśli niedźwiedź pojawia się w jakiejś okolicy, znajdziemy tam odpowiednie oznakowane. Jeśli nie ma takiego oznakowania to pozostawiane przez te ogromnie zwierzęta ślady nie sposób pomylić z innym gatunkiem. Napotkawszy taki trop, najrozsądniej jest oddalić się od tego miejsca, nie powinno się tropić niedźwiedzia. Należy uważać, aby nie zwabić tego drapieżnika jedzeniem – prowiant szczelnie pakować, aby nie pozostawiać zapachu, resztki jedzenia i opakowania po nim należy zabierać ze sobą. W przypadku bezpośredniego spotkania z niedźwiedziem, spokojnie się oddalić, i pod żadnym pozorem nie należy próbować go karmić.

Kozica *Rupicapra rupicapra* to niezbyt duże zwierze. Jest wielkości kozy domowej, ale w porównaniu z nią ma dość krepą sylwetkę. Przeciętą wysokość w kłębie wynosi 80 cm. Waga samicy dochodzi do 36 kg a samicy do 48 kg. Kozica charakteryzuje się haczykowato zagiętymi rogami, których nie zrzuca na zimę. Dzięki temu powstają na nich charakterystyczne pierścienie przyrostów rocznych, po których można ocenić wiek kozicy. Rogi posiadają zarówno samce, jak i samice. Ubarwienie sierści zmienia się w zależności od pory roku. Latem jest rudobrazowe z czarną przepaską przez oczy oraz białymi policzkami. Zimą sierść staje się ciemniejsza, co jeszcze lepiej uwidacznia kontrasty ubarwienia. Dymorfizm płciowy jest słabo zaznaczony. W Polsce kozice występują jedynie w Tatrach. W Sudetach można spotkać osobniki, które przeszły z czeskiej części gór. Typowym środowiskiem życia są dla kozicy wysokie partie gór – hale i turnie, bytują na wysokościach powyżej 1350 m n.p.m., aż do najwyższych szczytów.

Żywią się roślinami. Jedzą górskie kwiaty, trawę, porosty i mech. Ogryzają kosodrzewinę i świerki, latem zjadają borówki i maliny. Są bardzo wytrzymałe na trudne warunki atmosferyczne i braki pokarmu. Okres wegetacji w wysokich partiach gór jest bardzo krótki.

Kozice żyją w stadach zwanych kierdlami. Nieustannie wędrują, zatrzymują się jedynie na nocleg i dzienny wypoczynek. Latem przebywają w wyższych, chłodniejszych partiach

gór, a zimą schodzą niżej. Są doskonale przystosowane do poruszania się po śliskim i pochyłym terenie. Ich kopyta są twarde z zewnątrz a elastyczne wewnątrz. Mają doskonale rozwinięty zmysł orientacji i świetny wzrok. Za bezpieczeństwo w stadzie odpowiada „system wczesnego ostrzegania”. Wszyscy członkowie stada przez cały czas bacznie obserwują okolice i w razie niebezpieczeństwa podnoszą alarm.

Stada, w jakich żyją te zwierzęta składają się z 5-15 osobników i są to samice z niedojrzałym potomstwem. W okresie godów do stada samic przyłączają się samce – capy, żyjące dotąd w niewielkich męskich grupach. Gody trwają od końca października do początku grudnia. Młode przychodzą na świat w maju lub w czerwcu w liczbie 1 rzadziej 2 lub 3. Samice rodzą je w odosobnieniu, po czym wychowują samotnie przez pierwszy tydzień. Potem łączą się w niewielkie grupy z innymi samicami.

Jak należy zachować się w przypadku napotkania tych zwierząt?

Podczas wędrowek po tatrzańskich szlakach można spotkać kozła, który w okresie godowym zabłąkał się w poszukiwaniu samicy, a nawet stado z młodymi podążające w poszukiwaniu pokarmu. W takim przypadku trzeba zachować szczególną ostrożność, aby spłoszone zwierzęta nie ucierpiały podczas ucieczki po oblodzonym stoku lub w miejsca zagrożone lawinami. Zwierzęta nie są w stanie zagrozić człowiekowi, ale same mogą doznać obrażeń, a nawet stracić życie w przepaści. Jest to szczególnie niebezpieczne, kiedy w stadzie znajdują się młode, niedoświadczone kozice. Należy pamiętać, że kozica figuruje w „Polskiej czerwonej księdze zwierząt”, zalicza się do gatunków skrajnie zagrożonych i strata nawet jednego osobnika jest dużym uszczerbkiem dla polskiej populacji.

Monika Stefaniak,
Adam Tarłowski

Zdjęcia przedstawianych zwierząt można obejrzeć na portalu: **wikipedia** :
<http://pl.wikipedia.org/wiki/Grafika:Kozicewmichowym.jpg> - **kozica**
http://pl.wikipedia.org/wiki/Grafika:Marmota_marmota_Alpes2.jpg – **świstak**
http://pl.wikipedia.org/wiki/Grafika:Medved_mzoo.jpg – **niedźwiedź brunatny**